

56961

EMLÉKEZÉS

KLEBELSBERG KUNÓ grófra

ELMONDOTTA :

dr. PÁLFY JÓZSEF

V. ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ,
SZEGED SZ. KIR. VÁROS POLGÁRMESTERE

**A gróf KLEBELSBERG KUNÓ ORSZ. EMLÉKBIZOTTSÁG
1939 OKTÓBER 12.-I EMLÉKÜLÉSÉN**

SZEGED, 1940.

EMLÉKEZÉS

KLEBELSBERG KUNÓ grófra

ELMONDOTTA :

dr. PÁLFY JÓZSEF

V. ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ,
SZEGED SZ. KIR. VÁROS POLGÁRMESTERE

A gróf KLEBELSBERG KUNÓ ORSZ. EMLÉKBIZOTTSÁG
1939 OKTÓBER 12.-I EMLÉKÜLÉSÉN

*Soproni Társaság először annak
meggyászbeszédénél és emléke baráti-
tagjai:*
S. Várnai

SZEGED, 1940.

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001266208

B

56961

A gyönyörű ősi magyar erények sorozatában egyik ragyogó érték, nemzeti nagyjaink emlékének megbecsülése. De amennyire mélységes és harmonikus ünnepi hangulattal tudunk hódolni elhunyt nagyjaink emléke előtt, sajnós, gyakran előfordul, hogy nem méltatjuk és nem karoljuk fel eléggé élő nagyjainkat. És a magyar társadalmi és közélet alaptermészetében inkább tartózkodó a soraiból kiemelkedők segítő és lelkesítő vállraemelésében. Mennyi magyar őstehetség, kiváló szellemi érték és alkotási kedv hullott már szárnyaszegetten porba amiatt, hogy önbizalmának megerősítésére, munkakedvének fokozására nem kapott biztatást. De a történelmi Magyarország számos példája szerint hála Istennek, éppen a nemzet legválságosabb helyzetében akadtak mindig kiválóságaink, akik nem törődve jeges közönnnyel, tornyosuló akadályokkal, bántó kritikával, fölényeskedő nézeteltérésekkel, a maguk tudásának és igazának tántoríthatlan biztonságával haladtak, hivatásszerűen előre, kitűzött nemzeti célok felé.

Ilyen volt Klebelsberg Kunó gróf is. Az ország határát messze meghaladóan átfogó providenciális kultúrpolitikáját, egyéniségének szilárd egységét nem lehetett szilánkokra tördelni és elaprózva a közéleti nagyképűsködés mikroszkópja alá tenni. Nem azért, mintha Klebelsberg kultúrpolitikájának legapróbb részletei is nem állták volna ki a legszigorúbb kritikát, hanem azért, mert sokkal bonyolultabbak voltak ezek a részletek egy ragyogó elme grandiózus elgondolásainak mozaikjában, semhogy avatatlanok azt összerakni és egységgé formálni tudták volna. Klebelsberg Kunó gróf szellemi és lelki adottságainak, kivételesen nemes emberi tulajdonságainak egységéből csiszolt, tündöklő prizma volt, amelyen keresztül láthatta a vizsgálódó az ő rendkívüli szellemi egyéniségének és életművének való szépségét és értékét.

A kultúrpolitikus munkájának eredménye mint a földmívelő munkája, jóval később a magvetés után hozza meg áldásos gyümölcsét. Ezért felszínes bírálattal, anyagi vonatkozásban kedvezőtlenebb, mint a kormányzat azonnali eredményeket felmutatni tudó más ágazatáé. De a nemzeti érték-mérő mérlegén épűgy, mint a történelmi igazság szeművegén keresztül vizsgálva a kormányzati eredményeket, a tárgyi igazság azt kívánja, hogy különösen a kultúrpolitikus alkotásainak értékét ne csak a jelen, hanem a jövő kihatásainak számbavételével is állapítsuk meg. Ha Klebelsberg kultúrpolitikájának értékelésekor például az 5000 népiskolai objektum létesítését látjuk csupán, kétségtelenül ez magában véve is olyan hatalmas teljesítmény, amely előtt — különösen ismerve az akadályokat és generációkra terjedő mulasztásokat — mélyen meghajtjuk a nemzeti elismerés zászlaját. *De ha az 5000 népiskolai objektumban azt is meglátjuk, hogy mindegyik iskola kapuja, egy-egy lejáró tárna a nemzeti öskultúra kiapadhatatlan kincses bányájába és az 5000 népiskolában — leginkább a tanyavilág sötétségében — 5000 magasan lobogó fáklyafény terjeszt nem ellobbanó, hanem tartós világosságot, melynek tüzénél a tanyavilág népének apraja-nagyja könnyen hozzáférhetően mindenkor meggyűjíthatja a maga kis kultúrájának mécsesét, úgy már ezen egyetlen alkotásból is a magyar nemzeti kultúra olyan fantasztikusan nagy értéke bontakozik ki előttünk, amelyhez foghatót alig találhatunk.*

Ha Klebelsberg Kunó semmi mást nem valósított volna meg kultuszminiszteri programjából, mint az 5000 népiskolai objektumot, úgy ezzel az egyetlen tényével is el nem homályosuló fénnnyel írta be nevét a magyar kultúrtörténelem új korszakot jelentő lapjaira. Nem véletlen, hogy Szege-den, abban a városban állította fel az 5000-ik népiskoláját, amely várost annyira szeretett, hogy halála után sem tudott elszakadni tőle. És itt tért örök nyugovóra legszebb alkotásainak színhelyén. Koporsója felett a fogadalmi templom óraszemével a trianoni határokon túlra kémlelő két hatalmas tornya őrködik, sírhelyét a nemzeti Pantheon, püspöki vár és Egyetem árkádsorai keretezik.

Nem adhatott volna az ország a nagy alkotónak méltóbb sírhelyet, mint alkotásának piramisait, a hit, tudomány, művészet és nemzeti kegyelet örökbecsű műveit.

Klebelsberg Kunó grófról még ma is csak könnyes szemmel tudunk emlékezni, mert az idők távolodásával nem halványodik, hanem fokozódik elvesztése felett érzett fájdalmunk. Mint ahogy a nagy értékű művészi festmény, szobor, vagy más műalkotás közvetlen közelből nem mutatja, nem tárja elénk a teljes műértéket és egy kissé el kell távolodnunk, hogy megfelelő érvényesülésben lássuk az alkotó művész zsenijét és alkotásának szépségét, akként Klebelsberg Kunó alkotásainak nagyságát és értékét az idők távlatával egyenes arányban fokozódó megértéssel látjuk és értékeljük.

És Szegeden talán azért is lobog mindig magasabbra a Klebelsberg-emlékezés lángja, mert Klebelsberg Kunó gróf grandiózus alkotásaiban itt él közöttünk és az ő szelleme irányít bennünket ma is.

Klebelsberg Kunó gróf kultúrpolitikájának méltatásáról, áldásdús életének sokoldalú megnyilatkozásáról, marandó nemzeti értéket képviselő tartalmáról máris egész kis irodalom fejlődött. És még mindig tömördek érintetlen területe maradt az ő rendkívül kiterjedt működési körének és munkássága kihatásainak. Az ő kultúrpolitikájáról, amely új generációk kultúrájának és általános művelődésének alapját vetette meg és kihatásaiban a messzi magyar jövődőt méginkább szolgálja, mint a jelent, igazán elmondhatjuk Madáchhal, hogy szelleméből a tűz, a láng, mely fellobog, világot késő századokra vet!

Mai emlékezésemben magyarázatát szeretném adni annak a bensőséges baráti érzésnek, ami Klebelsberg Kunó gróf és Szeged városa között keletkezett és az évek folyamán mindjobban elmélyült. *Szegeden keresztül az Alföld közelebbi megismerése, szunnyadó kultúrértékeinek meg látása vezette Klebelsberg Kunó grófot az alföldi gondolat megérlelésére, a gazdasági és kulturális decentralizáció kormányzati programmá kvalifikálására és közelebbről Szeged renesszánszának felidézésére.*

A világ legbecsesebb ékköve, a gyémánt közönséges szürke kőzetben található. A szakértő éles szeme kell az érték felismerésére és még nagyobb szakértelem kell az igazi érték, a karátok kimunkálására. Klebelsberg Kunó gróf szakértő szemével nemcsak a kőzetet, hanem az Alföld homokját is vizsgálat tárgyává tette és megállapította, hogy az Alföld homokja a nemzeti őskultúra ugyanazon értékeit tartalmazza, mint az ország bármely más területének kultúrta-
*talaja és az elhanyagolt Alföldet meg kell tisztítani a rá-
 tapadó évszázados por és sárrétegtől, hogy a kultúra és nem-
 zetgazdaság számára elveszett értékek előkerülhessenek.
 Mert világosan látta, hogy az ország a világháború és Tria-
 non vérvesztései után nem engedheti meg magának a nem-
 zeti értékek elhanyagolásának luxusát.* Egészen természetes, hogy Klebelsberg az alföldi gondolat kiművelésénél az Alföld legnagyobb városát szemelte ki arra a célra, hogy ezt a várost geográfiai és etnográfiai adottságainál, fejlett kultúrájánál és áldozatosságánál fogva az Alföld gravitációs központjává fejlessze.

Klebelsberg Kunó ezt az elgondolását törvényhozási és kormányzati intézkedésekkel megalapozta, kereteit kiépítette, de a Nemzet pótolhatatlan veszteségére oly korán bekövetkezett elmulása folytán befejezni nem tudta. De az ő terveit és elgondolásait megismertük és azok megvalósítását legnagyobb barátunk és jótevünk végrendeleti akaratának tekintjük és megvalósításukat várospolgári és becsületbeli kötelességünknek ismerjük. És ezen kötelességünk teljesítésében még haló porában is segít bennünket Klebelsberg Kunó gróf szelleme és az ő hivatali utódainak megértő támogatása.

Hogy mennyire él közöttünk Klebelsberg szelleme még ma is, arra a legjellemzőbb az, hogy igyekszünk megvalósítani mindent, aminek terve, gondolata tőle származik. És ha valami szépet, nemeset és jót alkotunk, első gondolatunk Klebelsberg emléke felé száll és boldogan emlegetjük: Óh ha ezt Klebelsberg látná, Klebelsberg hallaná, mint örvendezne velünk. És Klebelsberg szelleme lelkesít bennünket újabb és újabb alkotásokra és versengve igyekszünk a halott élő szellemének kedvébe járni.

Szegednek elég sokszor kellett hallani a szemrehányást, hogy Klebelsberg különösképen kitünteti kegyeivel a várost és hozzájuttatja olyan kulturális intézményekhez, amelyeknek elnyerésében talán más városok lettek volna soron. Ez a vád, vagy mondjuk megállapítás nem helytálló és nélküli a tárgyi igazságot. *Klebelsberg Kunó sohasem azért juttatott Szegednek többet, mint más városoknak, mert Szegednek országgyűlési képviselője volt, hanem azért, amint arra már fentebb rámutattam, mert az ő átfogó nagy koncepciója Szegedet az Alföld, a vidék gravitációs központjává kívánta fejleszteni. Ez azonban épúgy volt mindenkor országos, sőt inkább országos, mint lokális érdek. A másik indok az volt, hogy Szeged súlyos, szinte erején felüli áldozatokat hozott egyes intézmények megszerzéseért. Így közismert, hogy a városnak 21,000.000 aranykorona áldozatába került a Kolozsvárról menekült Ferenc József Tudományegyetem elhódítása.**

Szeged mérlegelte akkor az áldozat nagyságát és számot vetett azzal, hogy 22 milliós befektetéssel a városrendezési és városfejlesztési problémák egész sorozatát meg tudta volna oldani. És ha mégis az Egyetem megszerzése mellett döntött, ezzel hazafias áldozatkészségének és a magasabbrendű kultúra iránti érzékének olyan bizonyítékát adta, mellyel a már említett egyéb feltételek mellett és mint

* Készpénz hozzájárulás	— — — — —	4,500.221 P 15 f
Kisajátítás, kilakoltatás, bontás	— — — — —	3,500.099 P 18 f
Átengedett házak értéke	— — — — —	249.657 P
DMKE palotáért (Horthy-internátus)	750.000	
P-ből a városra eső rész	— — — — —	330.000 P
Kir. tábla elhelyezésére a polgári leányiskoláért		165.023 P 13 f
Egyetem céljaira átengedett hajóállomás épület helyett új építkezés	— — — — —	55.000 P
Kir. ítélőtábla épületének Egyetem céljaira történt igénybevétele folytán táblabíráknak lakbér hozzájárulás stb. évenként 34.000 P tőkésítve		523.000 P
Fűvészkert céljaira 20 kat. hold 940 ööl	—	36.000 P
Egyetemi építkezések folytán szükségessé vált terek és uccák rendezése részben	— — — — —	300.000 P
Ma is fennálló, kereken 10,000.000 P kölcsön után 20 éven át fizetett 6% kamat átlag	— — — — —	12,000.000 P
		21,659.000 P 46 f

az ország legnagyobb vidéki városa kétségtelenül rászolgált az Egyetem elnyerésére. De arányosan ugyanúgy volt egyéb kulturális intézményekkel, melyeket Szeged, a városok versenyében elnyert. De volt egy harmadik, talán nem kevésbé fontos körülmény, ami Klebelsberg figyelmét Szegedre irányította. És ez az volt, hogy a város akkori polgármestere, néhai Somogyi Szilveszter személyében olyan nagy koncepciójú, kitűnő munkatársat talált, akivel szívesen dolgozott együtt és akit époly rajongó városszeretet hevített, mint Klebelsberg Kunó grófot. *Az államférfi, a kormányzati hatalom és autonómia képviselőjének olyan szerencsés egy-másra találása volt ez, aminek a városra nézve kedvező kihatása nem maradhatott el.*

Mi, akik a mai Szeged közigazgatásának vezetői vagyunk, csak letéteményesei, végrendeleti végrehajtói maradtunk annak a nagy kulturális hagyatéknek, amit Klebelsberg Kunó gróf és Somogyi Szilveszter ránk hagytak. De a nagy hagyaték rendezésénél tárgyilagos őszinteséggel és mélységes hálával elismerjük, hogy Klebelsberg Kunó gróf kultúrpolitikai végrendeletét tiszteletben tartják az ő hivatali utódai is, gróf Teleki Pál és Hóman Bálint miniszterek, valamint néhai Klebelsberg Kunó régi, kipróbált munkatársa, Szily Kálmán államtitkár személyében olyan lelkes pártfogókat kaptunk, akiknek segítségével máris megvalósítottuk a Klebelsberg-i elgondolások fundamentumán megkezdett, de az ő korai elhunytja miatt megszakadt nemzetépítési munkák számos jelentős alkotását. Így a magyar nemzeti kultúrát hirdető és népszerűsítő, máris európai hírnevű szabadtéri játékok rendszeresítése; a nagyszabású tanítói internátus létesítése; a hősi emlékművé fejlesztett, hatalmas arányú városkapu, a Rerrich Béla-téren felállított Szent György szobor, az idegklinika építése, a Dóm-téri órajáték, a fogadalmi templom európai hírű orgonája stb. az egyetemi építkezések kivételével máris megvalósultak, de ennek sorsa is — ha a jelen rendkívüli viszonyok miatt némi késedelmet szenved is — biztosítottnak tekinthető. Előttünk van azonban Klebelsberg gyönyörű elgondolásainak egész sora, melyekkel az ő zsenije hosszú időre szóló programot adott. Ilyen a város tulajdonát képező Somogyi-könyvtár és egye-

temi könyvtár egyesítése. Nem szorul magyarázatra, hogy a racionalizálási szempontok érvényesülése mellett milyen nemzeti értéket jelent egy 350.000 kötetes könyvtárnak vidéken való létesítése. Valljuk be, hogy nekünk magyaroknak is imponálna külföldön az a vidéki egyetemi város, amelynek kitűnő hírnevű tanári karában Nöbel díjas tudós is helyet foglal és 350.000 kötetes könyvtárral, múzeummal, legmodernebb felszerelésű egyetemi és klinikai berendezéssel rendelkezik. Természetes, hogy ugyanúgy értéklik azt a külföldiek nálunk magyaroknál. És kétségtelen, hogy a magyar kultúrszínvonal mérlegelésénél döntő súllyal esnek latba a vidéki egyetemek és főiskolák, mint a legmagasabb kultúra fokmérői. Ki mondhatná, hogy a kormányzat, amely ennek megfontolásával a nemzeti kultúra rangemelését akarja előmozdítani, lokális érdekeket szolgál.

Másik megszakadt nagyon szép elgondolása és kivételre váró terve volt Klebelsbergnek a Hunyadiak korából való alsóvárosi Mátyás-templom parkjában a Hunyadiak ligetének létesítése. A magyar történelem legendás korának kimagasló alakjai és eseményei Klebelsberg elgondolása szerint a legmegfelelőbb környezetbe jutnának az ősi templom bástyái tövében, ahol Kapisztrán János rendtársai, a Szent Ferencrendiek teljesítik ma is áldásos szerzetesi hivatásukat. Klebelsbergnek ebben az elgondolásában is megtaláljuk az ő sokoldalúságát. Benne van a történelmi emlékeket ápoló kegyeletes és hazafias érzés, a magyar néplélek fogékonyságával számoló tudós és nemzetnevelő bölcsessége és a kultúra legfőbb örének a művészet felkarolására, fiatal művésztelenségek foglalkoztatásának atyai gondoskodása. A hely megválasztásánál a kulturális decentralizáció és idegenforgalmi érdekek mellett meg volt annak a városnak jutalmazási szándéka, amely városból húsz esztendővel ezelőtt elindult új hódító útjára vitéz nagybányai Horthy Miklós Kormányzóval az élén a nemzeti hadsereg.

Ismét egy másik hatalmas terve és elgondolása volt Nagyszeged megvalósítása. A környező községeket jogilag, közigazgatásilag és ténylegesen Szegedhez kívánta csatolni, és ezzel a város lakosainak lélekszámát majdnem megkétszerezni. A mai feszült atmoszféra nem alkalmas ilyen kér-

dések tárgyalására. De egészen bizonyos, hogy eljön az idő, amikor az összes érdekeltek befogják látni, hogy a gyűlölet, irigység és hiúság felett messze kimagaslóan van a Salus rei publicae megdönthetetlen igazsága, amely előbb-utóbb mégis csak irányítani fogja a népi elhatározásokat. Ezt a nagyszabású elgondolást is a Klebelsberg-relikviák közé soroljuk és a nagy örökhagyó szellemében törekszünk azt megvalósítani.

Ennek az emlékezésnek nem lehet célja, hogy részletezzem Klebelsberg Kunó gróf Szegeddel kapcsolatos gyönyörű terveit és elgondolásait, Nagyszeged álmát, a város gazdasági fejlesztését, csupán arra kívántam rámutatni, hogy elgondolásaiban mindig dominálón benn voltak a magasabb nemzeti szempontok, amelyeknek minden más érdeket alárendelt. Ezt különösen kötelességünk nekünk szegedieknek hangsúlyozni, akik klasszikus tanúi vagyunk teljes elfogulatlanságának.

A népesebb vidéki városok rendezése és kultúrközpontokká fejlesztése jól átgondolt része volt Klebelsberg Kunó azon hatalmas kultúrprogrammjának, amely az akácós udvarú kis tanyai iskoláktól és népházaktól kezdve a középiskolákon, szakiskolákon, főiskolákon, egyetemeken, kollégiumokon, múzeumokon, tudománys akadémián keresztül a népoktatás, tudomány, művészet és irodalom, a testi és szellemi kultúra ápolásának és fejlesztésének minden ágazatára kiterjedt.

Rendkívül érdekes világot vet Klebelsbergnek a vidéki városokról való gondoskodására az a kéziratfüzet, amit halála után íróasztalának fiókjában találtak az alábbi ceruzával írt sorokkal:

„Sokszor hajlok az ország térképe és a központi statisztikai hivatal táblázatai fölé és nézem a nemzet területi megoszlását a csonka hazában. 8,683.740 lelket tevő össznépségünkben nem kevesebb, mint 1,420.553 fő esik Nagy-Budapest területére, kint pedig hitbizományoktól és más nagybirtokosoktól szorongatott falvak, ki nem elégítő módon fejlődő, vagy éppen hanyatló városok.“ Ezután statisztikai adatokat sorol fel tételének igazolására. Majd így folytatja: „Saját lelkiismeretem nyugodt. Engem az 1930. évi népszámlálás adatai nem értek meglepetésszerűen. Én a hu-

szas évek folyamán az országban tett gyakori útjaim alkalmával a baj kialakulását közvetlenül a helyszínén láttam és napilapok hasábjain megjelent cikkeimben és könyveimben ismételten vészjelt adtam. Nem hallgattak rám, sőt decentralizációs irányzatomért gyakori támadásban volt részem.” Cikkét ezzel a lehangoló megállapítással fejezi be: „A helyzet oly komoly, hogy a magyar vidéki városok Sedanjáról lehet beszélni. És ami még nyugtalanítóbb, a hanyatlás, a sorvasztás erői fokozódó erővel hatnak tovább.”

Az a lekiismeretes kormányzati és államférfiúi hivatásteljesítés, amit Klebelsberg Kunó végzett, messze meghaladta a ressortminiszter kultúrpolitikai működési körét és a vidék fejlődésének és jólétének tervszerű emelésével a szociális, nemzeti és nemzetgazdasági politika területére lépett.

És ahogy egyéniségének bámulatosan gazdag tartalma, tudásának, tudományának és államférfiúi bölcsességének mértéke nem tudott kielégülést találni a szorosan vett kultúrpolitika határai közt, akként publicisztikai tevékenysége is megoszlott a bel- és külpolitikai célok szolgálata közt.

Érthető, hogy az a Klebelsberg Kunó gróf, aki államférfiúi, hivatali és emberi kötelességeinek teljesítését megalkuvást nem tűrő teljességgel fogta fel és az alföldi gondolat magvetője volt, mindent elkövetett a vidéki városok anyagi és szellemi kultúrájának fejlesztése érdekében.

Szegednek az utolsó 60 év alatt három világosan elkülöníthető fejlődési korszaka volt. Az 1879. árvízkatasztrófa előtti, népes, de vidéki elmaradottságban élő por-város, a maga demokratikus elzárkózottságában és alföldi elhagyatottságában. Második korszak az árvízkatasztrófa utáni újraépülés, amit Tisza Lajos gróf királybiztos vezetett egy europér nagyvonalúságával és Szegeden tartózkodása alatt csakhamar felmelegedett városszeretetével. Bármily különösen hangzik a város polgármesterének ajkáról a megállapítás, de igaz és ezt ma már a történelem távlatából meg lehet mondani, hogy az árvízkatasztrófa végeredményben Szeged javára volt, mert a királyi szó varázsa, a város polgárságának szorgalma és az ősi tűzhelyhez való ragaszkodása, a magyar állam és az egész civilizált világ részvétteljes segítsége olyan rendezett, új várost emelt a romok felett,

amilyené Szeged a teljes pusztulás és teljesen új alapokra fektetés nélkül talán sohasem fejlődött volna. De ez a város még mindig nem volt a nyugateurópai értelemben vett, igazi város, hanem csak tartalom nélküli, díszes keret a fejlődés lehetőségeinek kevés feltételével.

Klebelsberg Kunó gróf a maga elhívatottságában bámulatraméltó alkotóerejével szinte egymaga idézte fel Szeged rönesszanszát és eltávolítva az árvíz előtti Szegednek a fejlődés útjában volt utolsó maradványait, megteremtette a mai Szegedet, most már igazi városi szépségével és jellegével.

De Klebelsberg Kunó mindenre kiterjedő figyelme észrevette azt is, hogy a kulturális fejlesztés magában véve nem biztosítja az ország gazdagodását, a lakosság jólétének fokozódását, mert a kultúra fejlesztése legtöbbször csak terheket rak az állampolgárok vállaira, amely terheknek gyümölcse csak később jelentkezik a lakosság minden rétegére áldásos hatásaiban. Ezért nagyon jól tudta Klebelsberg Kunó, hogy a kultúra fejlesztésével lépést kell tartani az ország gazdasági fejlődésének, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, szociális, közegészségügyi, népművelési, külkereskedelmi, idegenforgalmi, testnevelési stb. szervezkedésének és ezért Klebelsberg Kunó sohasem vált elfogulttá a maga ressortjának kielégítésében.

Igaza volt, amikor a lehetőség szerint csúcsteljesítményekre törekedett. Ez nemcsak az ő zsenijének különös megnyilatkozása és semmi esetre sem az erőn felüli mutató meg gondolatlansága volt, hanem ellenkezőleg a nemzetek versenyének és versengésének felismerése, amelyben Magyarország épp a jelen történelmi helyzetében alul nem maradhatott. Klebelsberg szuggesztív erővel hirdette, hogy *nem szabad beleélni magunkat abba a gondolatba, hogy erőtlen, gyenge, kis nemzet vagyunk. Egy nemzet nagyságát, életrevalóságát, történelmi hivatását és világpolitikai rendeltetését nem a terület és lakosságának száma, mint összehasonlítható statisztikai adat, hanem egyetemes kultúrájának foka határozza meg.* Klebelsberg Kunó ezt a dogmát vallotta és mert kezét az ország kultúrájának ütőerén tartva érezte a lüktető erőt és egy pillanatra sem veszítette el hitét

a nemzet talpraállításában, ezért mert, ezért tudott, ezért akart a nemzet jövőjeért dolgozni. Ezt persze sem igen értették meg azok a szűklátókörűek és kicsinyhitűek, akik tekintetükkel nem tudták átfogni az ezeréves nemzeti múlt és titokzatos jövő szédületesen nagy perspektíváját.

Klebelsberg emlékét ma már nem kell megvédeni, profán bírálatok kicsinyes akadémuskodásaitól, mert ma már mindenki látja azt, amit Klebelsberg próféta ihlettséggel koránál korábban meglátott, hogy az egész országra kiterjedő egyetemes nemzeti kultúra az egyetlen értékmérő, amely a világ minden civilizált államában azonos és amivel a kultúrállamok sorozásánál mérce alá állhatunk. Klebelsberg kortársainál korábban látta és tudta, hogy az egyetemes nemzeti kultúra az az egyetlen szilárd értékű nemes valuta, amely a forgandó harci szerencse és gazdasági konjunktúra esélyeinek nincs kitéve és az a nemzet, amelynek fegyvere a kultúra rozsdát nem fogó aranyából ötvöződött, el nem veszhet, amíg él egyetlen magyar, aki e fegyvert kézben tartja. *Ma már mindenki látja, hogy Klebelsberg „tékozlásai“ a nemzeti vagyon legbölcsebb gyümölcsöztetései voltak a nyárspolgári értelemben vett takarékoság lett volna nemzeti kultúrkincseink legnagyobb tékozlása.* Eggyel tényleg nem takarékoskodott: a maga életével. Kímélni csak másokat tudott. De önmaga iránt követelő volt és utolsó lehelle-téig pihenés nélkül dolgozott. Tudása, mint partnérküli ten-ger szinte végeláthatatlan volt és kiterjedt a magyar kultúra, politikai, társadalmi és közélet minden ágazatára. Tudásánál és tudományszomjánál csak alkotási kedve, páratlan munkakészsége volt nagyobb, amely egész énjét lefoglalta annyira, hogy a maga egészségének gondozására ideje nem maradt. És ezért nem vette észre és nem vettük észre mi sem, hogy amikor az utolsó alföldi úton baráti kézzsorításának melegét éreztük, az már a szervezetét emésztő gyilkos kór parázslása volt.

Nemsokára hazatért Szegedre. Érkeztekor úgy zúgtak az összes harangok, mint a város összeomlásakor 1879-ben, a nagy katasztrófa idején. A késő esti órákban lobogó fá-lyafénynél kísértük utolsó útjára örökéletű alkotásainak leg-szebb helyére: a hit, tudomány és művészet csarnokainak

környezetébe, ahol a Szent Gellért-kapu bejáratánál minden idők okulására hirdeti Klebelsberg kilétét a klasszikus felírat:

TE SAXA LOQUNTUR.

A veszteség teljes átérzésével gyászolt Szegeddel a nemzet és letettük koporsójára a hála, kegyelet és hódolat koszorúinak erdejét* A selyemszalagos, díszes babérok tövében egy felírat nélküli, mezei virágból font kis koszorú szerénykedett a drágák és nagyok közt a legmeghatóbb, a tanyai gyermekek könnyáztatta, maguk-szedte, maguk-fonta kis koszorú... És most és minden évfordulón, amikor a nagy halottról emlékezünk, mély részvéttel és megilletődéssel hajlunk meg az özvegy előtt, aki mindnyájunk halottjában az ő egyetlenét vesztette el.

B

56961

* Amikor beszédem ezen részéhez értem, leküzdhetetlen meghatottság vett rajtam erőt és sírás fojtogatta hangomat. Nem szégyellem, mert az én könnyeimben egy pótolhatatlan veszteséget szenvedett alföldi nagy magyar város minden fájdalma tükrözött.

2. -

